بەکورتی7: نهێنی و نهێنیبوون.. ئازاد حەمە

بەپێئووی نهێنی Secretهەردوو ئاکاری شاردنەوە و ئاشکراکردن لەخۆدەگرێت نهێنیکانی ئاویتەر زەرجار دوچاری گومان و ئاڵۆزکینماندەکات. راستە جیاکردنەوەی ئاوەی نهێنییە لەوەی ناچێتە خانەی نهێنییەوە گرنگیی خۆی هەیە. بەڵام بەمان هەیە داکۆکی لە مافی بە نهێنیبوونSecrecyبکەین و جەخت لەوەشبکەین،کە بەپێی هەلومەرج و دەزی ژیانی مرۆڤکان پەویستی بە نهێنی یان نەگوتنی ئاوەی ناشێت بگوترێت و لەویتەر بشاردرێتەوە جوداوازی.ئەمەو دەستبردن بە نهێنیی ئاویتەر،جیانەکردنەوەی پرایقێت لە نهێنی،دەرگیریبوون بەدەست شاردنەوەی نهێنییەوە هەڕەن، زەرجاریش گومان لێیە هەندێک کەس دەڵێن:من هیچ نهێنیکەم نییە.لەم گوزارەیەدا هەڵە گەورەکە نییەکەیە.

ئەگەرشتێک نەبێت بەناوی نهێنیناسییەوە خە نهێنی هەندە گرنگە، کە فەلسەفە گوتنی خۆی لەبارەیەوە هەبێت. نهێنیبوون و دەزینەوەی نهێنی دیرۆکێکی بەرینی لە هزری فەلسەفییدا هەیە. فەلسەفە هەردەم لە راستیی یان نهێنیی مەرگ دەپرسێت و هەوێیلادانی توکەڵەکانی ئەم نهێنییەش دەدات.لەبەرئەوە لە ژیانی مرۆڤ دیاردەی نهێنی شتێکی سەرنجاکێش و بابەتێکی مرۆیی و عەقڵیشە.هەر بۆیە شێت نهێنی نییە. بەمجۆرە ئاشنابوونی فەلسەفە بە نهێنی شتێکی نوێ نییە و نهێنی(بوون،گەردوون،یەزدان)بەشکن لەوە. بەنموونە،پرسی بوون لای هایدیگەر بەشکە لەو پرسی تایبەتە بە دەزینەوە،چونکە بوون لە شاراوەکانە،نهێنییە،ئەمەش داوای گەڕانماندەکات تا ونبوو/شاراوە بدەزینەوە.

لەسەر ئەو بناغەیە دەپرسین:نهێنی بە هەیە و چۆن دەتەسازان؟چی بە نهێنی ئەژماردەکرێت،چیش ناکرێت؟نهێنی بۆچیە؟بۆ کێ؟مەژووی هەیە یان ئاوەی کە مرۆڤ نهێنی هەیە دیاردەیەکی نوێیە؟ئاوەی نایەم نهێنییە یان لەمبوونە بە نهێنی؟ئایا رەژەک دەت مرۆڤ لە نهێنی ببێتەوە؟سەرچاوەی نهێنی چییە و سروشتی چۆن؟چی نهێنی لە نانهێنیی جیایدەکاتەوە؟چۆن نهێنی دەمرێت؟ئاوە دەنێت لەسەر نهێنی رووبرووی هەڕەشە،تەنانەت کوشتن ببینەوە؟کامیان ترسناکە:بەکاربردنی نهێنی ئاویتر یان زیانی پرایقێتی؟مرۆڤ پەویستی بە نهێنی هەیە؟لەگەڵ بادەستی زیرەکیی دەستکرد چیبەسەردێت؟گەمژەکان،گەلەکان نهێنییان هەیە؟نهێنیی شتێکی ناوشتییە یان دیاردەیەکی بەدیی مرۆییە؟نهێنی

پەویست لە نهێنی ناپەویست جیادەکرێتەوە؟ ئەوەی دەیشارینەوە و باسیناکەین بە نهێنی دادەنرێت؟چەند مافی ئەوەمان هەیە نهێنی ئەوی تر بزانین و شت لەوانەش بشارینەوە متمانەیان پێمانە؟لەچ هەلومەرجێکا بەمان هەیە وتی وتی لەبارەی نهێنی ئەویترەوە بکەین؟
نهێنی چییە؟ نەگوتنی شتێکە،زانیاریێکە، ئەمە بەپێی پێیمانێک دەبێت لەنێوان دوان،یان گروپێک لەناو کەمپانیا یان دامەزراوەک، یاخود بەپێی یاسایێک دەبێت،کە کەسەکە بە باسنەکردنی ئەو نهێنییە پابەندەکرێت. نهێنی بەڵێک لە بەدەنگبوون،شاردنەوە و سڕینگومکردنی تێدایە. بەمجۆرە نهێنی ئەو شتێیە گوتن لەبارێیەوە قەدەغەیە، یان خودی شتەکە شاراوەیە، ناوونە، نادیارە، نائاشکرایە. بەیە گوتنی نهێنی،وادەکات ئەوەی نهێنیبووە ئاشکرابێت،لە شاردنەوە بەدەربێت،لە نهێنیبوونبکەوێت. کاتێک باس لە نهێنی دەکرێت شتێک دێتەئاراوە بەناوی ئەرکی پاراستنی نهێنی،یان ئەرکی نەدرکاندنی نهێنی.ئاسانتر بدوێین: نهێنی ئەو شتێیە تە دێتەوێت بیزانیت و ئەویتر ئەو زانینێت لەقەدەغەدەکات.
دیاردەی نهێنیپارێزی ژیرمەندیەکی خەڵکی دەوێت. ئەم دیاردەیە ئەندێشەیێکی تێدایە،کە زۆرێک پێیپێنابەن بەیە رقیان لێیە. رق لە نهێنی کەتای بە نهێنیبوون ناهێنێت.نهێنی خەڵکی لەنێوان دوو دیودا دەبینێتەوە: درکاندنی نهێنی و پاراستنی نهێنی، کە ئەوەش دەکرێت بەرەو گفتوگۆی لایەنیتری ئەم دوو دیومان بەرێت، لەوانە:مانەوەی نهێنی و لەناوبردنی نهێنی، زیندەاگرتنی نهێنی و مراندنی نهێنی،ئەمەو تادگاتە نزیکبوونەوە لە نهێنی، کە پێمانوایە ترسناکە/دورکەوتنەوە لە نهێنی کە پێمانوایە چارەسەرە.گومانیناوێت نهێنی دەخوازێت وەک پێیپێنەبراو بمێنێتەوە،خۆئگەر نهێنی کەوتەبەر درکاندن ئەوا شتێک بەناوی نهێنییەوە نامێنێتەوە. سەرەڕای ئەوە،نهێنی هەیە دەمرێت و نهێنیتر لەدایکدەبێت، هەش نەمرە، بەنموونە راستی مەرگ.
هەموو نهێنییەک سروشتی خەڵی هەیە و هەر ئەوەش کۆرکۆکەی دیاریدەکات.زۆرجاریش بەهەی نهێنیکانەوە خەمان دەپارێزین و جارجارەش ئەو نهێنیانەی بوینەتە هۆگریان ناخۆشویستماندەکەن یان ژیانمان دەخەنە مەترسییەوە. جیاکردنەوەی نهێنی باشیش لە خراپ، پەویست لە ناپەویست گرنگیی خۆیان هەیە.چونکە لە شت نهێنی دروستکردن مەرج نییە بە نهێنی ئەژماربکرێت.واتە جاری وایە ناخوازین راستیەکە بزانین، ئەمە بەو مانایە نایێت ئەوەی نەگوتراوە نهێنییە.لەبەر قسەمان لەوە نییە،کە سایکۆلۆژیای هەندێک کەس بەجۆرێکە لەزێت لەوە وەردەگرێت هیچی خەڵی لەگۆ نزیکەکانی باسنەکات، ئەمە نهێنیپارێزی نییە، ئەوە نییە لایسەرەوە لەسەری

دواین. بەڵام کاتێک دەگوترێت(ئەو شتە کرا لە پشت پەردەوە)،واتە بەشاراوەیی کرا، لێرە بەدەنگی لە کردنی شتێک دەبێتە نهێنی.
گەمژەکان، دەبەنگەکان، بەشەوازی خەیان هەڵگری نهێنین،لە نهێنی دەرهێنانلایان زۆر ئاسانترە وەک لە مرۆڤی ئاسایی. ئاژەڵەکانیش شەوازی خەیانیان لە خشاردنەوە و خۆراکشاردنەوە هەیە، بەڵام شەوازی نهێنی ئەمان لەو سیستەمە ناچێت مرۆڤ نهێنیکانی پەدەچنێت. سەربارئەوە،چەمکی نهێنی لەبواری کاری هەواڵگری مانایکیتری هەیە و لەوەڵا شەوازکیتر لە شاردنەوەی زانیاری و پاراستنی نهێنی پراکتیزەدەکرێت. بەڵام پاراستنی نهێنی بەپێی نهێنی پیشەییConfidentiality،لە بواری دادوەریی،پزیشکیی، ڕۆژنامەوانیی تایبەتمەندی تری هەیە، یان قسەش لە وەاتەکی وەک سوید هەرگیز داوای شایەتحالیلناکرێت.
کەتا بینینمان سەبارەت بە نهێنی ئەوەیە،کە دیدگای جیاواز لەبارەی نهێنی و چەنیەتی نهێنیبوونەوە هەیە: نهێنی و کولتوور،نهێنی و چین و توێژ،نهێنی و ڕەگەز(نەر، مێ)، و زۆرکیش لەگەڵ نهێنیخوازیدا ناسازگارن. بەڵام نابێت ئەوەمان بیرچێتەوە،کە هەموان ناتوانیین نهێنیپارێزبیین.ئەمە لە هەندەک ڕووەوە پەدەچێت پەیوەندی بە پەروەردەوە هەبێت. هەندەک پەروەردەی بەجۆرەکە،یان خەی سروشتیوایە، کە دەمشەو و ناتوانێت شت نهێنێت و توانای پاراستی گوتنی نییە.لێرەدا پەویستە ئەوە بزانیین،کە شتەک هەیە بەناوی ئاسایشی زانیاریەوە و لەوە پاراستنی نهێنیکان مەرجی سەرەکییە. بەداخەوە لەناو ئەو قەرەباغییە سیاسییەی لە کوردستان هەیە ئەو ئاسایشە وەک پەویست ڕەزیلنەناگیرێ و وەک خەمەکی نەتەوەیی نابینرێت.

ئازاد حەمە
پرۆفیسەر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلەمانی

کتێبی (ئایدۆلۆژست) ی بەختیار

عەلی و چەند سەرنجێك.. سەدیق سەعیدەواندزی

هەموو دەقێكی ئەدەبی، زادەی زەمەن و شوێنێكی دیاریكراوە. ئەگەر دەق بەرهەمی بیركردنەوە و دنیابینی نووسەربێت لە هەموەرجێكی دیاریكراودا، ئەوا نووسەریش وەك مرۆڤێك لە زەمەن و شوێنێك دەژیت و لە بەریەككەوتندایە لەگەڵ واقیع و دەوروبەر. لەم ڕوانگەیشەوە دیاردەكانی دەوروبەری دەبنە جێگەی تەماشان و بیركردنەوە كە دواجار ئەمەش لە دنیابینی نووسەردا ڕەنگدەداتەوە. لە بەشێكی زۆری دەقی ئەدەبیدا، دیاردە كەمەڵایەتییەكان و سروشتی ژینگەیی و پەروەردەیی كەمەڵگای كوردی، بە تایبەتیش لە ڕابردووەدا دەبینرێت. كە تیایدا نووسەرانی ئەمە، وەك پەیامێكی كەمەڵایەتی و پەروەردەیی، دەقی ئەدەبیان بینیوە و لەوەوەش ڕەخنەی هەموو ئەو دیاردانەیان كردووە، كە ئەو كات بوونیان هەبووە. ناتوانین دەقێكی ئەدەبی لە چوارچێوەی ئەو زەمەن و شوێنە دابڕێن كە تیایدا نووسراوە، چونكە ئەودەقە، بەرهەمی ئەو زەمەن و ژینگە كەمەڵایەتی و پەروەردەییە. بە نموونە: هیچ شاعیرێكی قەناغی بیستەكان، باسی فەیسبووكی نەكردووە، چونكە بوونی نەبووە، بەڵام هەمان ئەو شاعیرانە، سەدان جار باسی نەخوێندەواریی و جیاوازی چینایەتی و ستەمی ئاغا لە جوتیار و پێچەی ئافرەتیان كردووە. كەواتە لە بونیادی هەردەقێكدا، واقیعێك بوونی هەیە كە دەلالەتە لەوكات. بە هەمان شێوە، ئێستا هیچ لە شاعیرانی ئەمە باسی نەخوێندەواری ناكەن. بەیە ناكرێت دەقێكی چەڕك یاخود ڕەمان، بە میتۆد و دنیابینی ئەمە بخوێنینەوە. بە دەربڕینێكی تر، ناكرێ دنیابینی شاعیرێك و گوتاری شیعرەكانی بە نموونە لە سەرەتاكانی سەدەی بیستدا، ببەستینەوە بە تەوانینی ئێستامان و لە پەراوێزییەوە ڕەخنەی ئەو دەقانە بكەین، یاخود هەوڵی خوێندنەوەی دەقەكان بە كەرستە و چەمكگەلێك بدەین، كە ڕەنگە بە ئەو كات و قەناغ هەربوونیشی نەبووبێت. لەو ڕوانگەیەوە، لە كتێبی (ئایدەلەژست)دا، بەختیار عەلی، هەوڵدەدات گوتاری شیعری كوردی و ئەزموونی شاعیرانی سەرەتای سەدەی بیست، ببەستێتەو بە چەمكی ئایدەلەژییاو لە پەراوێزییەوە ڕەخنەی توندوو ڕاست كەرەوە لە شیعری ئەو شاعیرانە دەگرێت. كە بە تێگەیشتنی ئەو، مەبەستییانە كەسێتی تاك لە كەسێیەتی كەی جەماوەر بتوێنەوە و مانایەك بە سەربەخۆبوون و ئازادی تاكەكان نەهێنەوە، كە ئەمەش بە بۆای ئەو، كارەكتەرە لە

پەناو دروستکردن و بەرهەمهێنانی مرۆڤکی ئایدیالیزمست، کە دواجار لە خزمەت تێزکی ئایدیالیزی دەبێت. بەگومان شیعری کوردی بە گشتی لە سەرەتای سەدەی بیستدا، شیعرکە لە پەناوی کەمالگە و ڕیفەرمکردنی تاکەکان و هاتنەوە بەگژ هەموو ئۆقرەکی میللی و دواکەوتوویی ئایینی و چینایەتی نووسراوە. کە لەم ڕووەوە ئەزموونی هەرێك لە قانع و بەکەس دیار و بەرچاون. نووسەر لەو کتێبەیدا، دەیەوێت گوتاری شیعری ئەو قۆناغە، بە گوتارێکی ئایدیالیزی ڕووت و شاعیرانی ئەو سەردەمەش بە بکەر و دروستکەری ئایدیالیزیا بناسێنێت، کە بە بۆچوونی ئەو، هەرچی نەهامەتی ئەمایە، لەڕووە دێت و تێنانێت ئەو تیرەرستانەی ئێستاش خەیان دەتۆقێننەوە، بەرهەمی شیعری (شێخ نوری و بەکەس و ئەحمەد موختارجاف) ن، کە ئەمە نێك هەر ڕایەکی نالەژیکییە، بگرە ترسناکیشە و دەبێت بە تۆندی لە دژی بوەستینەوە، چونکە پەناسەکردنی شیعری کوردی، لەو چوارچێوە فیکرییە هەڵدەدا، لە سەرکەوە ئەو مەژووی شیعری کوردی دەشوێنێت و گومانی دەخاتە سەر، هاوکات بە بۆچوونی من گەورەترین خزمەتیشە بە هزری ئۆتۆپیای خەیان دەتۆقێننەوە و خاوێن کردنەوەی پەرەزییانە کە ئەوان بەرهەمی سەید قوتب و ئیخوان و داعش و جوندوڵئیسلام و تونددڕەوە ئیسلامییەکانی کەمدەگەی ئەمە نین، بەڵکو بەرهەمی شیعری کوردی سەدەی بیستن. دیارە یەکێك لە سادەترین سیمای ئەدەبی بە ناسینەوەی ئەو قۆناغە و ئەو ئەزموونەی شیعری شاعیرانی کورد کە ئەو بە ئایدیالیزست ناویان دەبات ئەوەیە، کە شیعری ئەو شاعیرانە لە چوارچێوەی گوتارێکی کەمایەتی و پەروەردەیی و هوشیاریدایە، کە ئامانجییان هوشیارکردنەوەی خودی تاك و کەمدەگەشە. ئەو شاعیرانە، کاتێ جەخت لەسەر هوشیاربوونەوەی تاك و ڕەخنەکردنی مرۆڤی کورد و دیاردە کولتووریی و میللییەکانی کەمدەگە دەکەنەوە، مەبەستییان ئەوە نییە دواجار خەیان ببنە ئایدیالیزست و لە بری هەمووان بیربکەنەوە و قسە بکەن، یاخود هەوڵی تواندنەوەی کەسێتی تاك لە کەسێتی دەستجەمعی و کە بدەن، وەك ئەوەی بەختیار عەلی دەیەوێت، بەڵکو مەبەستییانە دواجار ئەو ڕەخنەکردنە، ببێتە هەوڵێك بە هوشیارکردنەوە و پشکووتنی ئەوانیش، هاوشێوەی خۆرئاوا. کاتێ بەکەس لە شیعرکیدا باسی ئەو دکات ئەوروپا پاپای تەمبێ کردو دەستی دایە عیلم و فەن، ئەوا مەبەستییەتی کە کوردیش وەك خۆر ئاوایەکان دژ بەو ئۆقرە لاهوتی و خورافییە بوەستێتەوە، کە بەوای بە زانست و پشکووتن نییە. مەگەر هیچ شاعیرێك هەندەی فایەق بەکەس، هاوکێشەکی ڕەشنگەریی و پشکووتنخوازانەی لە شیعردا هەبووە؟ شاعیرێك کە هانی یەکسانی نێوان نێر و مێ بدات، شاعیرێك کە دژی ڕانینی خورافی و ئایینی بوەستێتەوە، شاعیرێك کە باس لە

فەدانی پەچەی شەرم وکارکردن و پاشکەوتکردن و فەرقنەکردنی نەوان نەرو مە دەکات، ئیدی دەکرێ بڵێین ئەمە شاعیرێکی ئایدەلۆژستێ نەك هەشنگەر؟ مەگەر بەکەس لەو شیعرانەیدا، لە خزمەت هیچ ئایدیاو ئایدەلۆژیایەکی سیاسی بووە؟ کاتێ ئەم شاعیرە، لە بەرامبەر نوێنەری ئینگلیزەکان، باس لە بیست و هەفت ساڵەی هەنجەڵەیی خەی دەکات، ئاخۆ خزمەتی ئایدەلۆژیا دەکات، یان دژی سیاسەتی ئیمپریالیستەکان دەوەستێتەوە. کاتێ ئەحمەد موختار جاف، خۆن بە ئاکەشانی هەڵی شەماندەفەر دەبینێت، زۆر هەموو هەوەڵك دەدات لە پێناو خوێندەواریی و قانع دژی ئاغا و دەربەگ و کۆخاکان دەوەستێتەوە، دەکرێ بڵێین ئەمانە شاعیری ئایدەلۆژست بوونە و لە خزمەت ئایدەلۆژیا دابوونە یان دیدگایەکی مرۆڤدۆستی و ئیفەرمانیان بە ئامانجی پێشکەوتن و کرانەوەی کەمەگە هەبووە؟ ئووبارەکی گۆڕی شیعری کوردی لە سەرەتای بیستەکانی سەدەی ئابردووەدا، واتێ ئەو شاعیرانەی نووسەر لە کتێبی ئایدەلۆژست ئەخنەیان دەکات و دەیانسەڵمێنێتەوە، تەرخانە بە دواندنی کەمەگە و کارکردن لە سەر هزر و ئوانینی مرۆڤ بە ئاراستەی هوشیاریی کەمەایەتی و پەروەردەیی و چینایەتی. ئەو شاعیرانە، تاکی کورد لە پێناو ئایدەلۆژیادا نادوێنن، وەك ئەوەی بەختیار عەلی باسی دەکات، ئەو شاعیرانە، کار لە سەر ناسنامە و سەربەخۆیی تاك ناکەن، بە ئەوەی دواجار لە بەتەی نەتەوە بیتوێننەوە، یاخود ناسنامە و سەربەخۆیی و خۆیان ون بکەن، بە پێچەوانەوە، بەکەو بە ئەوە دەیاندوێنن تاکو درك بە ماف و ئەرك و پێگەیان بکەن. شاعیرەکی وەك قانع، کاتێ بەگژ ئەقڵە چینایەتی دادێتەوە، ئەوا گوتاری یەکسانی نەوان مرۆڤکان و دادپەروەری کەمەایەتی وەك پەیامەك لە شیعردا بەرجەستە دەکات. بەکەس بڵچی دژی پاپا و ئەقڵی لاهوتی دەوەستێتەوە، ئەگەر شیعر وەك پەیامەك بە هەشنەبیرکردنی ئەوانیتر نەبینێت؟ەخنەکردنی ئەو شاعیرانە و ناسانەدنیان بە بکەری ئایدەلۆژستی، دەلالەت لە دابەان و هیچ پەیوەستبوونەکی دەقی شیعر و قەناغی شیعری و کەمەایەتی لای نووسەری کتێبەکە دەکات، چونکە ئەگەر بە وردی مژووی شیعری کوردی بخوێنینەوە، زەر بە ئاسانی لەو ئاستیە دەگەین، کە ئایدەلۆژیا وەك چەمك، وەك تیمی سیاسی، لە دوای نسکی شەشی کورد و بە دیاریکراوی لە شیعری ناوەاستی هەفتاکان، سەرهەدەات و درێژ دەبێتەوە تاکو سەردەمی ئاپەین. شیعری ئەو قەناغە، کە دیسانەوە بەرەبنای ئەو هەومەرجە کەمەایەتی و سیاسی و مرۆیە کە کورد تیایدا دژیت، کە قەناغی نائومێدی و هەشبینی و گەانە بە دوای فریادرەسەك، شیعریکە تەماهییکی زەری لەگەڵ ئایدەلۆژیا دەبێت، بە تایبەتیش شیعری

شەرکەبەکەس، ئەزموونێکی هەرە چەو دیاری ئەو بە ئایدۆلۆژیکردنی شیعرە. ئایدۆلۆژیا وەك چەمك، وەك میتۆدێکی سیاسی کە مرۆڤ بە بەرنامەیەکی سیاسی، ئایینی، نەتەوەیی، تەیار دەکات، چەمکەك نییە بەکەس و قانع و زەوەر دایان هەنابێت. بەکو ئایدۆلۆژیا ئەو کاتە دەچێتە نەو گوتاری شیعری ئەمە، کاتە لە مۆزووی ئەدەبی ئەمەدا شاعیرانەك دەردەکەون، شیعر لەپەناو بەکخراوەکی سیاسی، کارەکتەر و سەرکردەیەکی حزبی، شەشگۆکی بگەی سیاسی دەنووسن کە ئەمەش زەر ئاسایە، چونکە هیچ کەسەك ناتوانێت و ئەو مافەی نییە، کە بەنگرۆژی دنیابینی شاعیرەك بکات کە چەن و بۆچی ئەو شیعرانە دەنووسێت. بە نموونە کاتە هۆزار موکریانی شیعر بە بارزانی دەنووسێت، ئەو شیعر لە بوانگەیەکی حزبی و ئایدۆلۆژی نانووسێت، بەکو شیعر بە مرۆڤەك دەنووسێت، کە خەونی گەورەی بزگارکردنی نەتەوەکەیەتی. ئەو شیعر لە پەناو پەژەیەکی بزگاری و نەتەوەیە، کە ئەویش خەونی گەیشتنە بە ئازادی. لەرەوەش گرفتی بەشکی زەری بەشنبیرانی ئەمە لە نەویشیاندا (بەهەندیەکان) ی پەشوو ئەوە، کە هەموو شتەك بە پەوەری سیاسی و ئایدۆلۆژی دەبینن. ئەوان بۆچوونیان وایە، چونکە سیاسەت کایەکی ناشرین و بەزراوە لە نەو ئەمەدا، حزبە سیاسییەکانی ئەمە نموونەیەکی جوانی کارگەیی و دیموکراسی و خزمەتگوزاریان نیشان نەداوە لەو چەند سالانەی دوای ڕاپەڕین، ئیدی کوردایەتی، بزگاری نیشتمانی، خەونی سەربەخۆیی و ئازادی، خەونی بچووك و بەتاڵ و بە مانان. ئەو بەشنبیرانە، بۆچوونیان وایە، وەك چەن تاکەکی خەرئاوایی، تاکایەتی خەی دەژیت و نەتەوە و نیشتمان و سیاسەت و ئایین لە پەراوەزی ژیانیدان، ئیدی دەبە تاکی کوردیش بە هەمان ئەقڵیەتی ئەوان بیر بکاتەوە و بژیت، بە ئاگا لەوەی کە ئەمە هەشتا لە قۆناغی بزگاری نیشتمانی دەژین و وەزیفەی تاك زەر جیایە لە وەزیفەی تاکەکی خەرئاوایی، کەچی نووسەرلە لاپەڕە(149) ی کتێبەکەیدا دەنووسێت:(لە قووناغەکەدا،هەوڵەکی گەورە هەیە بە دروستکردنی جەستەیەکی دەستجەمعی، پەرنسیپی مانەوە لەسەر تواندنەوەی تاك لە جەستەیەکی کەمایەتی گەورەدا، لە سەر شێوەکردنی ئینسانەکان بە بەرزە منەکی بزگار کەر ئیش دەکات هەموو هەوڵەکان بە ئاراستەی گەورەکردنی جەستەی جەماوەرە کە بە کورد گوزارشتی لێدەکرێت) لە پەراوەزی ئەو بۆچوونەوە، دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە نووسەر نەك هەر بیروڕای سیاسی تاکەکان لە ئاستی نەتەوەییبوون دەکاتەوە، بەکو پێی وایە سەر شێوەکی گەورەش لە شێوەشدا، بەدوای بزگارکەرەکدا بگەڕێین. وەلە دەکرێ لەرەدا ئەو پرسیارە بکەین، ئاخە مانایەك و هەبوونەك بە جەستەی تاك لە ئاستی شوناس و ناسنامەدا هەیە، ئەگەر

جەستەیەکی نەتەوەیی بوونی نەبێت؟ ئایا وەرای هەموو ئەو پشکوتنانەی سەردەم، کابووندەوەی سنووورکان، گلۆبالیزم و تێکبووونی چەی مرۆیی و نەتەوەیی، هێشتا مانایەك بۆ ناسیونالیزم و نەتەوە نەماوەتەوە؟ ئەو تێزەی نووسەر کە توانەوەی جەستەی تاك، لە جەستەی کۆمەت دەکاتەوە، ڕەنگە بۆ خەرئاوا، بۆ ئەو وڵاتەی ئەو لێی دەژیت، تێزێکی دروست بێت، وەلێ بۆ نەتەوەیەکی وەك کورد، دەخێکی ترە. نەتەوەییبوون و کوردایەتی وەك شوناس، لە پێگرامی سیاسی حزبێکدا کورت ناکرێتەوە، تا نووسەر بڕچوونی وابێت ئەوانەی بۆ دوای ڕزگارکەرێکدا ئاگادارن، سەرکز، سەرشۆڕ و خاوەنی بوون و ناسنامەی خەیان نین. ئەمە هەر سەد ساڵەك لەمەو بەر، لایەن تونددترین و جەنگاوەرترین ڕێکخراوی تیرۆرستی ڕووبەووی پێلامار بوونەوە و هەڵەشە کوتە سەر ناسنامە و بوون و ژیانمان. بۆیە ئێستاو تا بۆ دەستهێنانی قەوارەیەکی نەتەوەیی، ماناکانی جەستەی نەتەوەیی ئەمە لە ئاستی بوون و مانەوەدا پێویستن. هەڵبەتە یەکێ گەورەیە نەتەوەیەك لە نەوا دوژمنەکانیدا بژیت، بەردەوام لە ژێر هەڕەشەی سڕینەوە دابێت، کەچی تۆ بڕچوونت وابێت، وەك چۆن تاکەکی خەرئاوایی، سەربەرستی و شوناسی تاکانەی خەی بەلایەوە هەموو شتێکە، ئەویش بەو شێوەیە بیر بکاتەوە. ئەمە لە سەرەتا ئاماژەمان بەوەکرد کە بەشێکی زەر لە ڕووناکبیرانی ئەمە، هەموو کایەکانی ژیان، بە پێوەری سیاسەت دەبینن و دەخوێننەوە. چونکە سیاسەتیش لە میتەدی کارکردنی حزبی سیاسی بچووك دەکەنەوە، ئیدی بڕچوونییان وایە کە ئەوە کوردایەتییە هەر لە بنەڕەتەوە ناشرینە و نابە بە ناوی شوناسی نەتەوەیی و کوردایەتییەوە، تاك، تاکایەتی خەی لەجەستەی گشتی بتوێنەتەوە. گرفتێکی گەورەیە، تۆ بە میتەدی کەمەلگەیەکی خەرئاوایی، کەمەگەی خەت بخوێنیتەوە. لە ڕاستیدا، بەشێك لە بڕچوونەکانی نووسەر بۆ تایبەتی ئەوانەی پێیوەندییان بە ئەدەب و شیعری کوردییەوە هەیە، جگەی سەرسامین. خوێنەر کاتێ ئەو دیدە دەبینێت کە ئەو نووسەرە بۆ توانایە شیعری کوردی پێ هەدەسەنگێنێت، دەکەوێتە پرسیار و شەکەکی گەورە. بەوەی چۆن نووسەرێك، ڕایەکی لەو شێوەیە، بە هەبوونی هیچ ئەرگومێنتێك دەردەبڕێت. بۆ نموونە: ئەو لێکۆڵینەوەیە (137) ی کتێبەکەیدا، لەپەراوێزی ڕەخنەگرتن لە شیعری کوردی سەدەی بیستدا، بۆ تایبەتی شیعرەکانی (شێخ نوری) و(بێکەس) و(قانع) دا، دەڵێت:(ئەم ستایشەی مردن بۆ درێژایی سەدەی بیست و تا ئەمڕۆش لە هەموو شوێنێك هەڵدەقوڵێت ئەو تیرەرستانەشی کە خەیان دەتەقێننەوە، درێژکراوەی ئەو هەڵە ستایشکردنەی مەرگن کە ئایدۆلۆژستەکان لە سەدەی بیست جگیری دەکەن) با لەوە گەیین کە چۆن ئەو نووسەرە تیرەرستێك و

ئەوانەشی لە پەناوی نەتەوەدا خوێن دەڕژن، لە تای تەرازووەکدا یەکسانییان دەکات، تەنها دەپرسین لە کوێوەی شیعری شاعیرانی کوردی ئەو قەناغەدا، ئەو پەروەردە تیرەرستییە دەبینرێت؟ کام شاعیر و کام شیعر خەتەقاندنەوە دەکاتە نەریت و بە مرۆڤی کوردی ئاشنا دەکات؟ دەکرێ مردنی تیرەرستێك، بە مردنی هەمان ئەو خەبەختکارە بڕاورد بکرێن کە بە نموونە لە ڕۆگەی شیعرێکی شەرکەبکەسەوە، ئامادەیە لە پەناوی نەتەوەکەیدا خێی بکاتە قوربانی؟ هەر خوێندنەرێك ئاگاداری مێژووی شیعری کوردی بێت، بەچوونی ترسناکی لەو شێوەیە دەرنابێت! ئاخر تیرەرستان بەرهەمی شیعری شێخ نوری نین، بەرهەمی شیعری بەکەس نین، کە ئەو ئەقڵیەتە ڕەشنگەڕەی ئێستا کاك بەختیار و هاوڕێکانی هەیتیان، بەکەس هەشتا ساڵ لەمەوبەر هەڕگەی بووە، بەکو بەرهەمی ئیسلام، ئیسلامی سیاسی، جوندو ئەنساڵ و ئیسلامییە تووندڕەو و تیرەستییەکانی داعشن، کە شەشریان بەلاوە پیرۆزە. کارەکتەری تیرەرست، نەك هەر کارەکتەرێکی بەزراو و نامۆ و قەزوەنە لە فەرهەنگی کەمەگەی ئەمەدا، بگرە تا سەرەتا دوو هەزارەکانیش، مرۆڤی کورد نەیدەزانی تیرەر و تەقاندن و ملپەڕاندن بە شمشێر هەیە، هەتا مەلاکەرکارو تیرەستانی جوند، سەری پەشمەرگەیان لە خیەی حەمە نەبەی. لە مەژووی کورددا، کوشتن بووەنی هەبووە، وەلە کارەساتە تیرەرست بە بەرهەمی کەمەگەی کوردی و شیعری سەدەی بیست بزانیت. ئەو بەچوونە ترسناکە، نەك هەر دەبە ڕێت بکرێتەوە، بەکو دەبە لە دژیشی بوەستینەوە. ئەو بەچوونە، لە دوو ڕەهەندەوە مەترسییەکی گەورەیە، لەلایەکەوە بە بەوای من، پاککردنەوەی پەرەزی ئەوانەیە کە تیرەریان بە یەکەمجار وەك دیاردەیەکی سیاسی هەنا نەو کەمەگەی کوردی، کە هەموومان دەزانین کێن ئەوانە، لەلایەکی دیکەشەوە سینەوەی ێیشەی مێژووی ڕەشنبیریی و فەرهەنگی ئەمەیە، چونکە نابە ئەومان بیربچێت، کە مێژووی ڕەشنبیریی کوردی لە شیعرەوە دەست پێ دەکات. ئەو کاتەی خانی بە شەویەکی سەرەتایی پرەنسیپەکانی ناسیەنالیزم لە مەم و زیندا بینا دەکات، چەمکەك نەبووە بە ناوی ناسیەنالیزم، ئەو کاتەی بەکەس، دژی چەوسانەوەی ڕەگەزی دەوستەتەوە، قانع خوێن بە یەکسانی و دادپەروەری و نەمانی جیاوازی چینایەتی دەبینێت، ڕەکخراوەکی سیاسی نەبووە، بە میتەدەك لە دژی چەوسانەوەی چینایەتی بوەستەتەوە. شاعیرانی کورد، منەورەکانی کوردن. ئەگەر کورد مێژووەکی ڕەشنبیریی و فەرهەنگی هەبێت، ئەوا ئەو سەرمایە ڕەمزییە گەورەیە کە شاعیرانی کلاسیك و سەدەی بیستیش، لە شیعردا بەرجەستەیان کردووە. شاعیرانی ئەمە بە تابەتیش قانع و بەکەس، کە بەختیار عەلی ڕەخنەی زۆری ئاراستەی ئەوانە، شیعر وەك پەیامەکی کەمەایەتی، مرۆیی، نەتەوەیی و

نیشتمان دەبینن. هاندانی ئەوان لە شیعردا، هەرگیز هاندانەکی ئایدۆلۆژیی و ڕووت نییە، بە پێچەوانەوە قانع، بەو پێی هۆزاری و نەهامەتی ژیا، ئاشەوان بوو، وەلێ هەرگیز ڕۆژێك لەو هۆزاریی و نەداریی خۆی پەشیمان نەبووە. ،کەس ئەوەندەی قانع، شکۆ ناکاتە بەهایەك بە مرۆڤکان، ئەو کاتە دەڵێت لە تەزی ئاشدا غەرقم لە بنی پەم تا تەوقی سەرم، بەڵام بەختەوەرم کە هەر خەم بە خەم ئامەرم، مانای وایە، مرۆ ڤکان، فەری شکەمەندی، سەربەرزی، شکۆی کەمایەتی و بە ئامەرنەبوون دەکات. ئەمە چ سەرمایەکی هەزری، ڕۆشنبیریی، کولتووریمان هەیە، کە ئاماژەیەك بێت بە ئابردووەمان جگە لە شیعر؟ کەواتە چۆن دەبێت نووسەرانی ئەمە لە ڕوی سیاسییەکان، بۆن هەڵەکی ئاست و چەپ بە سەر شیعر، ئەدەبیات، شاعیران دابنێن کە مێژووی فەرهەنگی و سیاسی و نەتەوەیی ئەمە لە شیعرەوە سەریهەڵداوە بەتایبەتیش لە سەرەتاکانی سەدەی ئابردووەدا، تا کەتایی سەدەکە، شیعری کوردی شوناسی سیاسی و ئەدەبی و بەرگریی نەتەوەی کورد، لە باشووری کوردستان پەکدەهێنێت و لەو قۆناغەدا، ئەرکی شیعر لە ئەرکەکی وەسفییانە و ئایینی و کەمایەتییانە، کە گوتاری شیعری کلاسیك پەکدەهێنن، دەگۆڕێت و شیعری کوردی ڕووبەکی سیاسی و شۆڕشگێڕیی و پەروەردەیی، بە ئاراستەی کرانەوەو هوشیاربوونەوەی نەتەوە و تاك دەبینێتز شیعری کوردی، بەدرێژایی دەیەکانی سەدەی بیست، هەتا ئاپۆین، بە جیاوازی قۆناغەکانییەوە، شیعرەکە هەگبەی گوتارەکی نەتەیی، کەمایەتی و پەروەردەیە. ئەوانەی شاعیرانی سەدەی بیست بە شیعر کردیان، ئەستا لەکەمەلچگای کوردی، بەو هەموو نەوەندە زانستی و پەروەردەیانە ناکرێت، مەگەر کاتە بەکەس لەگەڵ یەکسانی نەر و مێ دایە، هەشتا ساڵ دوای ئەو تازە لەکوردستان ژنان فەری نیقاب و باڵاپۆشی ناکرێن؟ بەیە شیعری کوردی سەدەی بیست، ئەزموونی ڕەنگرانە، کرانەوە هوشیارییەو هەرگیز تیرە و خەتقاندنەوە بەرهەمی ئەو شاعیرانە نین، کە دنیایین نووسەر بەمبەست و لە سەنگەی ئەوەی هەمیشە ئەدەب و کولتووری کوردی ڕێت دەکاتەوە و بەوای وایە ڕۆژهەڵات بەگشتی مەبەندی جەهالەتە، ئەو بەچوونە ترسناکانە دەر دەبڕێت، کە مایەی ڕێت کردنەوەن. دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە کتێبی ئایدۆلۆژستی بەختیار عەلی، لە چەندین ڕووەوە شایستەی ڕەخنە لێگرتنە. من چاوەڕوانی ئەوەبووم، نووسەران و ئەکادیمییانی ئەمە، ئەو دیدە هەڵەیەی نووسەر ڕاست بکەنەوە، کە تیرەر خەتقاندنەوە بە بەرهەمی شیعری (قانع و بەکەس) دەزانێت، کەچی بە داخەوە هیچ نووسینەکی ڕەخنەییم تائێستا، لە بارەی کتێبەکەوە (جگە لە نووسینەکی خوالێخۆشبوو نووسەر ستیڤان شەمزینی) نەبێت نەبینی.

ئەوانیتر، هەموویان ستایشتنامە و پەسنی ئەو بڕەمەن کە بەداخەوە ئەمش سانکی زۆر بۆتە باو لە نەوەندی ڕۆشنبیری کوردی و هەر ئەمشە وایکردووە نووسینەکانی ئەو نووسەرانە، لە سڕووی ڕۆخنەوە ببینرێن. لە کاتێکدا، هیچ نووسینێك، نابێ لە سڕووی ڕۆخنەوە بێت. بە تایبەتیش بە نووسەرێك کە بەرداوام ڕۆخنە لە تەوتەمکردنی کەسەکان و بە پیرۆزکردنی هەموشتێك دەگرێت و دژی دەوستێتەوە، بەو مەرجەی دژی خۆی نەبێت !

*ئەم بابەتە لە هەزرو هونەری ڕۆژنامەی خەبات ژمارە (208) لە 20/3/2025 بڵاوکراوەتەوە.

سەرنج: ئەم وتارە، بەشکە لە پێژەی کتێبێك لەسەر نووسینەکانی بەختیار عەلی بە ناوی (بە گوناهان بچی بچنە دۆزەخ) کە خوا یاربێت، لە دەرفەتێکدا چاپ و بڵاوی دەکەینەوە.

کتێبی: زیرکی دەستکردی سەرمایەداری، ئاستەنگەکانی چەپ و ئۆگرە جگرەوەکانی.. لە نووسینی رزگار ئاکرەیی

Capitalist Artificial Intelligence, Challenges for the Left? and Possible Alternatives
الذكاء الاصطناعي الرأسمالي، تحديات اليسار والبدائل الممكنة: التكنولوجيا في خدمة رأس المال أم أداة للتحرر؟

ئەم کتێبە بە هەردوو زمانی ئینگلیزی و عەرەبی لە ئەستادا بەخێرایی بڵاودەستە لە ئەمازۆن و ماپێی حوار المتمدن کە لە خوارەوەی ئەم نووسینە لینکەکانی دادنێین. شایانی باسە هەوڵدەرێت وەربگێدرێتە سەر زمانی کوردی و لە شێوەی کاغەزی لە کورستان بڵاوبکرێتەوە.
بە باشمان زانی لەرەدا بە تیشکخستنە سەر ئەم کتێبە بە کورتی چەند

دەربارەی لەسەر ناونیشانی و ئامانجی نووسین و باوکردنەوەی بنووسین.

ئامانجی نووسەر لە نووسینی ئەم کتێبە:

ئامانجی نووسەر خوێقاندنی زەمینەی گفتوگۆیە لە نێوان بەرەی چەپ و سۆشیالیزم سەبارەت بە ژیریی دەستکرد کە بەدنیایینەوە لە چەند ساڵی داهاتوودا کاریگەری گەورە دادنێت لە زەربەی بووارە کۆمەڵایەتی و ئابورەکاندا. ئۆباما رووبەڕووی ئەم کاریگەرییانە گەر بەم ئاراستەییەی ئەمێیدا بوات، ئەوە بەدنیاینەوە بە قازانجی تەواوی سەرمایەداری دشکێتەوە، چوونکە لایەنی ئەوانەوە کۆنترۆکراوە. ئەی کواتە ڕێگە و پێگەی چەپ و سۆشیالیستەکان لە کۆی ئەم گۆڕانە گەورەیەدایە کە ژیری دەستکرد لێگەڕێدا دەیهێنێت؟

ناونیشانی کتێبەکە:
باس لە پەیوەندی نێوان هۆشداری دەستکرد (AI) و سیستەمی سەرمایەداری دەکات، بەتایبەتی لە چاوگێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی کە چەپەکان لە ژێر کاریگەرییەکانی ئەم تەکنەلۆژیایەدا دەیبینن. کتێبەکە سەرنج دەخاتە سەر ئەوەی کە چۆن AI لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا بەکاردێت بۆ بەهێزکردنی دەسەڵاتی کۆمپانیا گەورەکان و کەمکردنەوەی دەرفەتەکانی کار و دروستکردنی نایەکسانی کۆمەڵایەتی و ئابووری. کۆمپانیا گەورەکان (وەک Google، Microsoft، Amazon و Meta) کۆنترۆڵی بەشێکی زۆری تەکنەلۆژیای زیرەکی دەستکردیان کردووە، کە ئەمە بووەتە هۆی چەبوونەوەی هێز و سەرمایەکی زۆر لەدەستیاندا. هەروەها ڕەخنە لە نایەکسانی جێندەری دەگرێت کە بەشێوەیەکی بەرچاو لە بووارە جیاوازەکانی ژیری دەستکردا دەبینرێت.

ئامانج و تێگەیشتن:
کتێبەکە هەوڵەدات بەرەی چەپ و سۆشیالیزم هاندات کە بە شێوەیەکی چالاکانە سەروکار پەیدابکەن لەگەڵ تەکنەلۆژیای AI دا و چوارچێوەیەک بۆ بەکارهێنانی ئەم تەکنەلۆژیایە دابنێن بکەن کە لەگەڵ بەرژەوەندیەکانی کۆمەڵگەدا بگونجێت، نەک تەنها بەرژەوەندیەکانی کۆمپانیا گەورەکان و بازاڕەکان. هەروەها دەکرێت ڕەخنە لەو شێوازە بگرێت کە AI ئێستا لە ژێر دەستی سەرمایەداریدا بەکاردێت و ئاگاداریەک بێت بۆ ئەو مەترسیانەی کە لەگەڵ خراپبوونی بەکارهێنانی ئەم تەکنەلۆژیایەدا دێت.

جگرەوە:
کتێبێکە سەرباری ئەوەی جگرەوەکان بە کراوەیی جەدەلەت بە خوێنەرکانی، بەڵام لە ناوەخنی باسکانیدا بە گشپەدانی زیرەکی دەستکرد، هەڵگری چەند پێشنیارێکە:

1. پرۆژەی کراوە – گشپەدانی سەرچاوە کراوە و دیموکراتی بە زیرەکی دەستکرد.
2. خاوەندارێتی گشتی – مەدەلەکانی نوێ بە خاوەندارێتی گشتی یان هاوبەش بە زیرەکی دەستکرد.
3. ڕەکخستنی دیموکراتی – دروستکردنی ڕەکخراوێک بە چاودێری و ڕێنمایی گشپەدانی زیرەکی دەستکرد بە بەشداری کەمەڵایەتی.

بۆ دەستەاگەشتن بەم کتێبە کلیکی یەکێک لەو لینکانەی خوارەوە بکەن:

ئەمازۆن.. بەزمانی عەرەبی..
https://www.amazon.co.uk/dp/B0DXWTJVLD

ئەمازۆن- بەزمانی ئینگلیزی..
https://www.amazon.co.uk/dp/B0DYYYRHJK

بۆ خوێندنەوەو داگرتنی بە زمانی عەرەبی..
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=3

بۆ خوێندنەوەو داگرتنی بە زمانی ئینگلیزی..
https://rezgar.com/books/i.asp?bid=4

ئامادەکردنی: گەران عەبدوڵا

لێنـــــاردی داڤینچـــــی..

وەرگێڕانی: ڕێبان مستەفا نەجیب

لیۆناردۆ دا ڤینچی (لە ١٥ی نیسانی ١٤٥٢ لە ئانکیانۆ، نزیک ڤینچی، کۆماری فلۆرێنسا [ئیتاڵیا] لەدایک بووە – لە ٢ی ئایاری ١٥١٩ لە کلو [ئێستا کلۆ-لوس]، فەڕەنسا کۆچی دوایی کردووە) هونەرمەندێکی ئیتاڵی، وێنەکێش، پەیکەرتاش، ئەندازیار و ئەندازیاری تۆلارسازی بووە کە ڕەنگە شارەزایی و هەشمەندیەکەی، زیاتر بووبێت لە هەر کەسێکی تر، نموونەی ئایدیالی مرۆڤدۆستی ڕێنیسانس بووە. تابلۆکانی "شێوەی دوایی" (١٤٩٥-٩٨) و "مۆنالیزا" (نزیکەی ١٥٠٣-١٩) لە ناو بەناوبانگترین و کاریگەرترین تابلۆکانی سەردەمی ڕێنیسانسن. تێبینیکانی بەرجەستەکردنێکی لێکۆڵینەوەی زانستی و داهێنانی میکانیکی دەردەخەن کە چەندین سەدە لە پێش سەردەمی خۆیان بوون. ئەو ناوبانگە تایبەتەی کە لیۆناردۆ لە ژیانی خۆیدا پێی گەیشت و، پاڵاوتە بە ڕەخنەی مژووویی، هەتا ئەمڕۆش بە کابووسێوە ماوەتەوە، بەشێکی زەری لەسەر ئارەزووی بەسنووری ئەو بە زانین دەوەستێت، کە ڕێنمایی هەموو بیرکردنەوە و ڕەفتاری دەکرد. هونەرمەندێک بە خولیا و بەهرە، چاوکانی بە ڕەگەی سەرکەی خۆی بە زانین دادەنا؛ لای لیۆناردۆ، بینین بەرزترین هەستی مرۆڤ بوو چونکە تەنها ئەو ڕاستووخۆ، بە دروستی و بە دڵنیاییەوە ڕاستییەکانی ئەزموونی دەگەیاند. لەبەر ئەوە، هەر دیاردەیەک کە هەستی پێدەکرد دەبووە بابەتی زانین، و سەپەر ڤێدەرە ("زانینی چێنیەتی بینین") بووە بابەتی گەورەی خوێندنەکانی. ئەو داهێنەری خۆی بەکارهێنا لە هەر بوارێکدا کە نواندنی گرافیکی تێدا بەکاردێت: ئەو وێنەکێش، پەیکەرتاش، ئەندازیار و ئەندازیاری میکانیک بوو. بەڵام تێنانێت لەوەش زیاتر چوو. ئەو عەقڵی بەرزی خۆی، تواناکانی سەرنجدانی نائاسایی، و مامۆستایەتی لە هونەری وێنەکێشان بەکارهێنا بۆ خوێندنی سروشت بۆخۆی، هەڵکێشی پرسیارکردن کە ڕەگەی دا بە دوو هەوڵکانی لە هونەر و زانستدا گەشە بکەن.
ژیان و بەرهەمەکان

سەردەمی سەرەتایی: فلۆرانس
دایک و باوکی لیۆناردۆ لە کاتی لەدایکبوونیدا هاوسەرگیریان نەکردبوو. باوکی، سەر پیەرۆ، نووسەری یاسایی و خاوەن مۆکی فلۆرانسی بوو، و دایکی، کاتەرینا، ژنێکی گەنجی گوندنشین بوو کە دوای ماوەیەکی کورت شووی بەکرێکارێک کرد. لیۆناردۆ لە مۆکی خێزانی باوکی گەورە بوو، کە وەک کۆمەڵی "یاسایی" مامەڵەی لەگەڵ

کرا و خوندنی سەرەتایی ئاسایی ئەو ھەژگارەی وەرگرت: خوندنەوە، نووسین و ژمێریاری. لیۆنارد بە جیددی لاتینی نەخوند، کە زمانی سەرەکی فڕبوونی نێریتی بوو، تا دواتر، کاتێک کە زانیاری کارکردنی لەسەر ئەو زمانە بە شێوەیەکی سەربەخۆ بەدەستهێنا. ھەروەھا ئەو خەی بە بیرکاری و پشکنوتن تەرخان نەکردووە – ئەندازەی پشکنوتوو و ژمێریاری – تا تەمەنی ٣٠ ساڵی، کاتێک دەستی کرد بە خوندنی بە چەی و پشوو درێژیەوە.
ھونەرییەکانی لیۆنارد دەبەت زوو دەرکەوتبن. کاتێک نزیکەی ١٥ ساڵ بوو، باوکی، کە پێگەیەکی بەرزی لە کۆمەڵگای فلۆرانس ھەبوو، کردی بە شاگرد لای ھونەرمەند ئەندرە دێل ڤێرۆکیۆ. لە کارگەی ناوداری ڤێرۆکیۆدا، لیۆنارد ڕاھێنانێکی فرەلایەنی وەرگرت کە وێنەکێشان و پەیکەرتاشی لەخۆ دەگرت، ھەروەھا ھونەرە تەکنیکی-میکانیکییەکانیش. ھەروەھا لە کارگەی پاڵ دەست ھونەرمەند ئەنتۆنیۆ پۆلایوڵۆش کاری کرد. لە ساڵی ١٤٧٢ لیۆنارد لە یەکێتی وێنەکێشانی فلۆرانس وەرگیرا، بەڵام پێنج ساڵی تر لە کارگەی مامۆستاکەی مایەوە، دوای ئەو ماوەیە بە سەربەخۆیی لە فلۆرانس کاری کرد ھەتا ساڵی ١٤٨١. ژمارەیەکی زۆری وێنەی نایابی قەڵەم و پێنووس ھەن لێم سەردەمە، لەوانە زۆر خەماندنی تەکنیکی – بە نموونە،ھاندان، چەکی سەربازی، ئامێری میکانیکی – کە بەگشتی بە خولیا و زانیاری لیۆنارد لە بابەتە تەکنیکییەکاندا تێنانت لە سەرەتای کاریەوە.

یەکەم قۆناغی میلان (١٤٨٢-٩٩)
لە ساڵی ١٤٨٢ لیۆنارد گواستیەوە بە میلان بە ئەوەی لە خزمەتی میراتگری شارەکەدا کار بکات – ھێنگاوێکی سەرسوھێنەر کاتێک کەسێک بزانێت کە ھونەرمەندی ٣٠ ساڵە تازە یەکەم داواکاری بەرچاوی لە شاری زێدی خەی فلۆرێنسەوە وەرگرتبوو: تابلۆی تەواونەکراوی "پەرستنی پیاوە ژیرەکان" بە دەری سان دێناتە ئا سکەپێتە و تابلۆیەکی قوربانگا بە نمازگەی سێینت بەرنارد لە کێشکی سینیۆریا، کە ھەرگیز دەستی پێنەکرا. ئەوەی کە واز لە ھەردوو پڕۆژەکە دەھێنێت، پەدچێت ئاماژە بەوە بکات کە ھەکاری قووڵتری ھەبووە بە بەجھێشتنی فلۆرێنس. لەوانیە ھەحی نوێ-ئەفلاتوونی زۆر پشکنوتووی زاڵ لە فلۆرێنسی بنەماڵەی مەدیچی دژی ئەزموونی بیرکردنەوەی لیۆنارد بووبن و کێشی زیاتر ھەکخراو و ئەکادیمی میلان سەرنجی ڕاکێشابێت. سەرەڕای ئەوەش، بگومان سەرنجی ڕاکێشرابوو بە دەرباری پشنگداری میراتگر لەدۆقیکە سفۆرزا و ئەو پڕۆژە گرنگانەی کە لەوە چاوەڕوانی دەکرد.

یەکەمی قۆناغی میلان (١٤٨٢-٩٩)
لیۆناردۆ ١٧ ساڵ لە میلان مایەوە، هەتا کۆتنی لەدۆفیکۆ لە دەسەڵات لە ساڵی ١٤٩٩. لە تەماری خەزانی شاهانەدا ناوی نووسرابوو وەک pictor et ingeniarius ducalis (“وێنەکێش و ئەندازیاری دوک”). کەسایەتی نەرم بەهام هێزداری لیۆناردۆ و هەسوکەوتی شیکی لە ناو بازنەکانی دەرباردا بە باشی پێشوازی لێکرا. بە هێزکی زەرەوە، بەردەوام سەرقاڵ بوو وەک وێنەکێش و پەیکەرتاش و وەک دیزاینەری ئاهەنگەکانی دەربار. هەروەها زەر جار وەک هاوڕکاری تەکنیکی لە بواڕکانی تەلارسازی، قەڵابەندی، و کاروباری سەربازیدا هاوڕی پەدەکرا، و وەک ئەندازیاری هایدرۆلیکی و میکانیکیش خزمەتی دەکرد. وەک هەموو ژیانیدا، لیۆناردۆ ئامانجی بەسنووری بە خۆی داناوە؛ ئەگەر کەسێک هەڵە گشتیەکانی کارەکانی بە ئەم سەردەمە، یان بە ژیانی بەگشتی دیاری بکات، کەسێکە هەوڵی ئەوە دەدات کە ناوی بنێت “سیمفۆنیای تەواونەکراو”ی مەزن.

وەک وێنەکێشێک، لیۆناردۆ شەش کاری لە ماوەی ١٧ ساڵدا لە میلان تەواو کرد. (بەپێی سەرچاوە هاوچەرخەکان، لیۆناردۆ هاسپێردراوە بە دروستکردنی سێ وێنەی تر، بەهام ئەم کارانە دواتر ون بوون یان هەرگیز ئەنجام نەدراون.) لە نزیکەی ١٤٨٣ تا ١٤٨٦، کاری لەسەر وێنەی قوربانگای “پاکیزە مەریەمی تاشبەردەکان” کرد، پڕۆژەیەک کە بووە هۆی ١٠ ساڵ دادگاییکردن لە نەوان “ئەنجومەنی مەریەمی بەگەرد”، کە داوای کارەکەی کردبوو، و لیۆناردۆ؛ بە مەبەستی نادیار، ئەم ناکۆکییە یاسایە بووە هۆی ئەوەی لیۆناردۆ وشانکی تری کارەکە لە نزیکەی ١٥٠٨ دا دروست بکات. لە ماوەی ئەم سەردەمە میلانییە یەکەمدا هەروەها یەکێک لە بەناوبانگترین کارەکانی دروست کرد، وێنەی دیواری مەزنی “شێوی دوایی” (١٤٩٥-٩٨) لە ژووری نانخواردنی دێری سانتا ماریا دەللە گراتسیە (بە شیکردنەوەی زیاتری ئەم کارە، بڕوانە خوارەوە “شێوی دوایی”). هەروەها جێگای تێبینییە وێنەی هازاندنەوەی بانی ژوور (١٤٩٨) کە بە ساڵا دەللە ئاسسە لە قەڵای سفۆرزسکەی میلان دروستی کرد.

وەرگێڕانی: هێیان مستەفا نەجیب.

سەرچاوە: ــــــ

ئایندەی شەڕی غەزە.. عوسمانی حاجی مارف

هاوکاتی هاگرتنی شەڕی داگیرکاری ئیسرائیل بە سەر دانیشتوانی غەزە، فەرمانگەی جەنگیکانی ئیسرائیل لەناکاو هێرشی ئاسمانیان لە سەرانسەری کەرتی غەزە دەستپێکرد، زیاتر لە ٣٦٠ فڕۆکەی کوژران، کە زیادبونی ژمارەی قوربانیکان تائێستاش بەردەوامە.
هێکۆتنی ئاگربەست بە نوێندگیری ئەمریکا، میسر و قەتەر، لە قۆناغی دووەمیدا نەچووە پێشەوە، بەیاری گەلانوە بە شەڕ لە دژی غەزە زیاتر بەهێی کاریگەری سیاسەتی ناوخۆیەوە بووە، کە ناتانیاهۆ بە پاراستنی مانەوەی خۆی و یەکگرتوویی هاوپەیمانیکەی دەیقۆزێتەوە.
ناتانیاهۆ، بە سەرکەوتوویی ئیفادەی بەرنامە بە داڕژراوەکەی لەبەردەم دادگای ناوچەی تەلئەبیب دواخست، کە دەبوا وەڵامی ئەو تۆمەتانە بداتەوە کە دەربارەی گەندەڵی لەسەری تۆمار کراون، هاوکات ئیتامار بن گفیر وەزیری دەستەلکارکێشاوەی ئیسرائیل، بە دەستپێکردنەوەی شەڕی غەزە، مەرجەکانی خۆی بە گەلانوە بەشەڕ وەک هاوپەیمانیکی هاستەو، کە هووبەووی قەیرانی ناوخۆ بووتەوە، جڵەوجۆکرد.
داگیرکارییکانی ئیسرائیل لەکاتی چوونە ناو قۆناغی دووەمی ئاگربەستکەدا ئاگربەستی وەستان، هاوکات ناتانیاهۆ هەتیکردەوە کەتایهاتنی شەڕکە هابگەینێت، چونکە دەزانێت کە هەڕەشە لە بردەوامیدان بە حکومەتکەی دەکات و هەنگۆ ببێتە هۆی دادگایکردنی و دواتر زیندانیکردنی.
ئەم هێرشە بەرفراوانترین هێرشە لەدوای هێکۆتنی ئاگربەستەوە کە قۆناغی یەکەمی لە ١٩ ی ١ ی ٢٠٢٥ دەستپێکرد، بەدوای ١٦ مانگ لە داخستنی دەروازەکان و سەپاندنی گەمارۆ بەسەر هاوهاتیانی غەززەدا هات، هاوکاتی ئەو هەموو هەشدارییە کە دەربارەی برسیەتی لە غەززە دراو، بەڵام ئەو هێرشە هەر ئەنجامدرا.
هێرشکان و گەلانوەی ناتانیاهۆ بە شەڕ بە سەر غەززە لەکاتکدایە کە ئیسرائیل دوو هەفتەی نیگەرانکەری بەسەربرد لە بەرامبەر سیستەمی سیاسی خۆیدا، کە دەرگیر بە قەیرانە ناوخۆییکانە لە

بودجە و یاسای وەرگرتنی سەربازی، دەبێت تا کۆتایی مانگی ئازاری ٢٠٢٥ بودجەی دەوڵەت پەسەند بکات،، گەر بەپێچەوانەوە بێت ئیسرائیل بڕیار هەڵبژاردن دەدات، ئەگەر بودجە پەسەند بکرێت، ناتانیاهۆ دەتوانێت تا هەڵبژاردنەکانی تشرینی دووەمی ٢٠٢٦ لە پۆستەکەیدا بمێنێتەوە.

لایەکی ترەوە لایەن داواکاری گشتیەوە دەربارەی دورخستنەوەی ناتانیاهو لە پۆستەکەی گراوتەوە بە پشووە، هەرلەم بارەیەوە لەگەڵ سەرکەی دادوەردا قەیرانێک پێشهاتووە، کە لایەن حکومەتەکەی ناتانیاهۆوە باوەڕپێکراو نیە و دانی پێدانانێن.

هەروەها پێشنیار هەیە کە لایەنە ئۆپۆزسیۆنەکان هەڵوەشاندنی حکومەت واژە بکەن، جگە لەوەش ئۆپۆزسیۆن بە یاریان دابوو نادەزایەتی بەرفراوان هەڵبخەن، کە لە سەرەتادا بە یاربوو لە هەڵژی چوارشەمە ١٩ی ئازاری ٢٠٢٥ دەست پێبکات.

حکومەتی ناتانیاهۆ بەمەبەست هەڵوەشاندنی ئاگربەستی لە غەززە پێشێلکردووە، بە هەڵزامەندی ئەمریکا، چونکە نیدەویست تەواوی ئەو مەرجانە جێبەجێ بکات کە دوو مانگ لەمەوبەر پابەندی بووە.

٤٨ کاتژمێر بڕ لە دەستپێکردنی گفتوگۆی بودجە، ناتانیاهۆ گەورانەوەی بە شەڕی غەززە ڕاگەیاند، ناچاربوو پارتەکەی بن گفیر بهێنرێتەوە ناو هاوپەیمانێکەوە بەئەوەی حکومەتەکەی نەوەخت.

پارتەکەی بن گیفیر پێشوازی لە گەورانەوەی شەڕ بە سەر غەززە کرد و بە هەنگاوێکی دروستی زانی بە "لەناوبردنی حەماس و گەورانەوەی بارمتەکان، دەڵێن نابێت حەماس قبوڵ بکرێت و دەبێت تێکبدرێت".

ئەتوانین بڵێین کەمەک ئامانجی سیاسی بەپلە هەن کە بووە هۆی گەورانەوەی هەرش بەسەر غەززە، وەک گەورانەوەی ئیتمار بن گفیز و پارتەکەی بە ناو حکومەت، هەشتنەوەی بزالەل سمۆتریچ* لە حکومەتدا، پەسەندکردنی بودجە و لابردنی مەترسی دەستبەجێ لەسەر حکومەت، دواخستنی دادگایکردنەکەی و وەستاندنی ئیفادەی لە دادگا، هەوڵی بە دوورخستنەوەی داواکاری گشتی و ئونین بار سەرکی دەزگای ئاسایشی ناوخۆ، هەوڵی بە لادانی کارنامەی ڕاگەیاندن لە نێو نادەزایەتیەکانی دژ بە حکومەت، هەروەها هەوڵ دەدات بە پاراستنی شەڕکی هەمیشەیی لە چەند بڕیەکدا تا مانەوەی ئەو ئژمە مسۆگەر بکات، جگە لەوەش، دواتر توانی ئیفادەکەی لەبەردەم دادگای ناوچەی قودس هەبوشێنێتەوە، چونکە شەڕی دژی غەززەی دەستپێکردەوە.

پەدچەت شەرپەنجەی ململانێکان و شەڕکان لە هەژهەژاتی ناوەراست تەشەنە بکات، هەشتا لە دەخێکی گژاوی ئۆپۆیدایە و بە ئاسانی دانامرکێتەوەو کەم نابێتەوە، ناوچەکە لەناو دیمەنی ئاڵزیکاندا نوقم کراوە.

ئەم دۆخەی غەزە و فەلەستین و کارەساتی گەورەی دژی ئینسانی، شکستی تەواوەتی سیستەمی سەرمایەداری جیهانی و تەواوی بزوتنەوە کۆمەڵایەتیە جیاوازەکانی بەرجوازیە لە ماهیەتکردن لەگەڵ ململانێ و شۆڕشگێڕان و بەتوانایی لە وەستاندنی سووڕی نوێبوونەوەی بەرفراوانی خۆنەشتن. ئەوەی ڕووداوەکان تەنها ململانێیەکی سیاسی و مانای سەربازی نیە، بەڵکو ئاڵقەیەکی نوێیە لە سووڕێکی بەردەوامی دژی مرۆڤایەتی، کە شۆڕشگێڕان دەبنە خولگەیەکی دووبارەبوونەوە کە تەنیا بە گەڕانکاری بچووک لە سیناریۆ و پاساوانەکانەدا خۆیان بەرهەمدەهێننەوە.
ئەوەی نمایشدەکرێت و دەیبینین تەنها بەڕووبردنی ناکۆکیەکانێ، نەک هەوڵدان بۆ چارەسەرکردن، کە لەسەر مێزی دانوسان و دیالۆگی لایەنگران جەنگراوە، گەمارۆدان، پاشان پەرەسەندنی شۆڕش، ئارامبوونەوەیەکی کاتی، پاشان گەڕانەوە بۆ شۆڕش، هەر لایەنگیان لە هەوڵی ئەوەدان موزایەدەکردن بۆکاربهێنن، لەکاتێکدا ئاڕاژەی قوربانیەکان بەردەوام زیاترو زیاتر دەکات.
سەبارەت بە خۆکی غەزە، هەرچەندە چیرۆکەکە لە ئەوانەوە دەستی پێکردووە، بەڵام چیتر بەشێک نین لە هاوکێشەکە، کەس بیر لە خۆکی غەزە ناکاتەوە کە پێداویستی و ژیان و خۆنیان هەیە، هیچ ئاماژەیەک نیە کە غەزە ساڵانە قامگیری بەخێیەوە ببینێت. بەپێچەوانەوە، هەموو بارودۆخەکان پاڵدانن بەرەو تراژیدیاو کارەساتی زیاتر لە ئێستاو لە داهاتودا، بەردەوامی شۆڕشێک دەبێتە هۆی خراپتربونی بارودۆخی ئابووری و مرۆیی، فڕاموشکردن و گۆشەگیرکردنی کارتی غەزە لە ئاستی نێودەوڵەتی و ناوچەیدا.
لایەکی تریشەوە حەماس بەخۆی لە دۆخێکی تەواو ناکۆک و سەختدایە، بەتایبەتی دوای ئەوەی ئیسرائیل هەرشە تووندوتیژەکانی بەسەر کارتی غەزە دەستپێکردەوە، کە دیارە ئازادکردنی بارمتە ئیسرائیلیەکان لەژێر هەڕەشەدا خراتر بکات، ئامانجی دەبێتە خەسارێتکی سیاسی گەورە بە بزووتنەوەی حەماس، یان گەڕ پارێزگاری لە پێگەی خۆی بکات، دەبێتە کردنەوەی دەرگایەک بە ناتانیاهۆ تا هەڕەشەکانی ئەنجام بدات و هەزاران هاوڵاتی تر ببنە قوربانی.
گەڕ بارمتەکانیش ئازاد بکرێن، هیچ شتێک ڕێگری ناکات لە ئیسرائیل لە درێژەدان بە پلانە بنەڕەتیەکەی بە هەرشکردنە سەر غەزەو زیاتر وێرانکردن وئاوارەکردنی دانیشتوانەکەی، هەروەها هەوڵدان بە هەوشاندنەوەی حەماس و نەهێشتنی سیستەمی سیاسی و ئامرازە سەربازیەکەی، جێبەجێکردنی پلانەکە کە دوای جەنگ لەسەر بنەمای ڕێگریکردن لە هەر کاریگەریەکی حەماس کە بەسەر حوکمانی غەزەدا هەیبێت، جا بە ئاشکرا بێت یان بە نهێنی.

سەرەڕای بانگەوازە نێودەوڵەتیەکان بۆ کەمکردنەوەی تووندوتیژی، بەڵام ناتانیاهۆ بەپشتیوانی هاوپەیمانە ئەمریکیەکەی دووپاتیکردەوە کە دەستپێکردنەوەی ئۆپراسیۆنە سەربازیەکان "پێویستە" بۆ دەستبەرکردنی ئازادکردنی بارمتەکان. ئەگەر بارمتەکان لەژێر فشاری هێرشەکانی ئیسرائیلدا ئازاد بکرێن، ئیتر حەماس هیچ گەرەنتیەکی نامێنێت.
سەرکردەکانی ئیسرائیل پشتگیری لە نەمانی حەماس دەکەن وەک هێزێکی سەربازی و دەسەڵاتدار لە غەززە، لەکاتێکدا حەماس ئامادەیی خۆی دەربڕیوە بۆ گۆڕینی شێوەی حکومەت لە غەززە لە قۆناغی دوای جەنگدا، بەڵام ڕەتیدەکاتەوە چەکەکانی دابنێت، ئیسرائیلیش لەی قبوڵ ناکات.
بەڕاستی و بەکورتی حەماس لە دۆخێکی تەواو ناکۆک و سەختدایە، جا بارمتەکان ئازاد بکات یان بیانهێڵێتەوە! ئەگەر بارمتەکان ئازاد بکات، هیچ شتێک نیە ڕێگری بکات لەوەی بکرێنە ئامانج، یان ئەگەر بیانهێڵێتەوە، پاساوەکە بۆ ناتانیاهۆ بۆ لەدانیان.
ناتانیاهۆ لە هەرشی بەردەوامی بۆ سەر غەززە سود لە قسە تووندەکانی دۆناڵد ترەمپ بەرامبەر بە حەماس وەردەگرێت، هەروەها هێرشەی نەهێشتنی بارمتەکان لەبەرامبەر حەماسدا دەکات، تا شەرعیەتێک بۆ هەرشی تووندوتیژی کە هەزاران هاوڵاتی مەدەنی بکوژێت، دەهێنێتەوە. لەم نووشدا بۆ هیچ جۆرێک باسێک لەسەر ئایندە و چارەسەری کێشەی فەلەستین ناکرێت و لە ئارادا نیە، تەنها بەدوای ڕێگریکردن و وەستاندنی تەواوی هاوکارێ مرۆییەکانن بۆ دانیشتوانی غەززە، لە هەوڵی جێبەجێکردنی ئۆو پلانەی ترەمپەوەن بۆ ئاوارەبوونی دانیشتوانی فەلەستین لە غەززەدا.
-----------.
*بەزالەل سمۆتریچ، وەزیری دارایی، ئیتامار بن گڤیر، وەزیری ئاسایشی نیشتیمانی ئیسرائیل هێڕشی دەستەلەکارکێشانەوەیان لە حکومەتی ئێستای ئیسرائیل کرد، ئەگەر بێت و ناتانیاهو، ڕازیبێت بە پێشنیارەکەی جۆو بایدن، لە بارەی ئاگربەستی غەززەوە.

گشتگیریی!.. شیعری: یەوانا سکلەقینیتی.. و: ئومەد قەرەنی

واژەکان وەل گشتگیرییەکان دەجەنگن *
ئەمن تامەزرۆی ئابووندوەم
لەو رۆیەی 'پەداگریی' وەبەرچاوانم تەپەین.
کات قەشمەر دەکا
ئەوان لە کاتژمێرە لمینەکان وەدەبن...
نەوەکە هووکەشکان لە تازەم وەردەپچن
ناونیشانە هاوتەیەکان هەدەگەمەوە
هەمووی تەکەا گشتگیریی
چواریانی هەکەوت یان جادووی خاپاندن؟
دەترسەم چیدی ئەو کیژە نەبینمەوە
وەسەر دەریادا دەگەیشت و گازی دەکردم
"دە وەرە، وەرە، هوون ژی دکارن" !
لە هیکەا باران دەبارە
یارییان دەبینم سەمادەکەن و ستڕانان دەچەن
هاوەەم، ئەوان بێ دین و دەلوت دەزانن**
شمشێرەکەت لێ بیرنەکەی
ئەگەر نیتە کوریکە سەریێ بشکێنەوە.
شەوکان تەنیان
پەن لە هاز و پاڵانەوە و پەرستن
ئازار گەمارەتدەدا
روخساری ڕەنگ لەبەربەا و دەمامکی دووەووی
مەگری چونکە گشتگیرگەرایان خەیان وەرانکرد
ئەو ماەە هەشتا هەناکە
درەختەکان باوەش بە هەبوارانداەکەن
گەەکان هاتنگە
لە ئەوانەی لە سەرەمەرگن نایژنەون
هاوی سەبەری خەیان دەکەن
یان سەبەر هاویاندەکا !
با پیاسەیەک بکەین
دەمەوە چاوزارە لە لمدا وەشەرم
نهەنییەک لەمێژە سەرگەردانە
چاوەەی جەستەیەکە بیگرەتەخەی...

ئەمن تامەزرۆی یەك ڕابوونەوەم
لە ئەتۆ وە زوانێکی دیکە دەدوێی !

*وەل: لەگەڵ، دەگەڵ، پەڵا، پەکەڵا، وەکەڵا، پەکەوە
*دین و دەلوو: شەت، کەسێک کە لە ڕووی دەروونییەوە کەموکورتی هەیە

و: ئومێد قەرەنی

یەوانا سکۆفینیتی: هەزانقان و شانۆکار لە ساڵی ١٩٨١ لە لەفکادا لە یۆنان لەدایکبووە. تا ئێستا دوو کەمێڵ هەزانی هەیە: یەکەمیان "مانگەکانی چێژ"، بڵاکراوەی (پنەنی) ٢٠١٧، دووەمیشیان "دوا شەوی پەمپیاس"، بڵاوکراوەی (کیما) ٢٠٢٤. هەنووکە لە ئێسینا دەژی. بەشی شانۆی لە یۆنان و بەریتانیا خوێندوە.

- وەل: لەگەڵ، دەگەڵ، پەڵا، پەکەڵا، وەکەڵا، پەکەوە..
** دین و دەلووە: شەت، دەوانێ، ئەو کەسەی لە ڕووی دەروونییەوە کەموکوێیی هەیە.

چەند قەسیدەیەکی خۆشەویستی.. ئەنتۆنیۆ ماچادۆ(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

بۆ خیومار

(1)
نەمزانی
ئەوەی لە دەستتە
لیمۆیەکی زەردە
یا تاڵی هەتاوە خیومار !
لەوەکانتم لە تاڵە زۆینەکاندا بینی
بۆم زەردەمسکە دەبنەوە ..

لێم پرسی چیم دەدەیێ
ئەو دەمەی دەستەکانت لە میوەیەکی
بێستانی گەشاوەدا دەیچنن
یا ئێوارە وەختە ئارامە بێشەکان؟
یا ون بوونی زێێین ؟
یاخود ەنگە وێنەیەك بێ لە ئاوێکی وەستاو
یان بە سووتانی چیایەك بێ ئەوی دی
زەردە دەپەێ ؟

ئایا خێشەویستی،
تاێی خێرئاوایێ
لە ئاوێنە ەنگپەێیوەکاندا دەشکێنێ ؟

(2)
خەونم پێوە دیتی خیومار
لە باخچەکەتدا بووی!
ێووبارت بە ژێردا دەێیشتن
تێ لەو باخچەیەتدا بووی
کە ێژگارێکە
بە تامانی ئاسنینی سارەوە
دەورە دراوە ..
چێلەکەیەکم بینی تەنیا
بە نەرمی بەێسەر درەختی (ئالمیس)ـەوە
لە دەم ێووباری پیرێزەوە
کە تینوویەتی و سەرچاوەی تێدا
لە تینوویەتیان دەجریوێنێ ..
لەو باخچەیەدا خیومار
باخێکی دی لە یەکگرتنی دێەکانمان
لەدایك دەبێ ..
کاتمان
لە ناویەکتردا دەتوێنەوە
پێکەوە ەێشووی خەون
لە قەدەحی بێگەردماندا
دەگووشین
ئیتر چیرێکی دووانەمان لەبیر دەکەین
یەکەمیان
(لەبارەی پیاو و ژنێك

كه وەك ئاسك و شەر وان
هاتوون پێكەوە بخۆنەوە
ئەوی دی دەڵێ :
خۆشەویستی بەختیاوەر نییە
دوو تەنیاییە لە تەنیاییەکدا)

شاعیرەکە بیرت لێ دەکاتەوە خیومار !
ماوەی بەینیشمان
لە لیمۆ و وەنەوشەیە
کێوگەکان هێشتا کەسکن
وەرە لەگەڵم خیومار !
چیا لە هێللانەوە بەرەو لووتکەی داربەڕوان
قووتمان دەدا ..
گژ لە گیشتنیدا ماندوو دەبێ
شەمەندەفەری ئێمەش دەڕوا
بەدەنگی لەگەڵ گژدا هەدەلووشێ
یتم بەرەو سێبەر دەبزوێ و
(خوادامارا)یش
هەنگی زێرینی ون دەکا
چوون شازادە و عاشقەکەی
پێکەوە هەڵدێن و
مانگیش هەناسەسوار بە دوایانەوەیە ..

شەمەنەفەر بزر دەبێ
لە جەستەی شاخ دا فیشکەی دێ ..
خاك نەزێك و ئاسمان بڕینەد
لە پشت چیای گرانیت و
پشت چیای بازیت
ئەوەتا دەریای دیماهی نەهاتوو
با پێکەوە بڕۆین
ئەوە ئازادی یە .

(3)
لە فارغێنی شەمەنەفەرەکەوە بێت دەنووسم
لە کاتی ژووانی وەهمیدا
کە تەلان پەلکەزێرینەی لە بادا دەشکێنێ و
خەمیشی بەسەر پشتی چیاوە دەقەڕێ ..
خۆر و زەنگەکان لە قوللە کێنەکانیانن

ئای لەو بانگی شوانە هەمن و بژونە
ئای لەو ئوارە منداڵانەیەی
شاعیرەکەت خۆشویست
ئای لەو ڕۆژە … ڕۆژی گەنجی
کاتێ جەستەیەك بووم
لە هەنگی گوڵان لە کەناریدا .

() ڕۆمانسی ڕۆمانتیکی و ڕیالیستی لە ساڵی *1875* لە ئەدەبیاتی ئەو
ساڵانەدا کە *1903* ڕۆمانسی ڕۆمانتیکی ئەدەبیاتی ئەو ساڵانە بوو
لەگەڵ ڕیالیزمی ڕەخنەگرانەی ئەدەبیاتی ئەو ساڵانە . لە *1898*
ڕۆمانسی ڕۆمانتیکی ئەدەبیاتی ئەو ساڵانە بوو لەگەڵ ڕیالیزمی
ڕەخنەگرانەی ئەدەبیاتی ئەو ساڵانە و ڕۆمانسی ڕۆمانتیکی ئەدەبیاتی
ئەو ساڵانە (ڕۆمانسی ڕۆمانتیکی) . (*) لە ماڵپەڕی (ديوان العرب)ـەوە کراوە بە کوردی.

دڵ سیحری خەمۆنییەکان.. ئازار شێروانی

هەر زوو حیسابی دواترێ بکە، پەردەکان هەڵبدەوە و ئی پشت پەردە و بن بڕۆ پێبکەوە. لە بنی جوانییەکانا ناشرینییەکی خۆی ڤەشارتییە.

ئاواش نا،
لە هەنگی دیمەنە کرێتەکانا، شەوقی جوانییەکان ببینە، جواندز بە، جوانییە بنکەوتووەکان هەگرەوە بە سینگی خۆتەوەی بنە، بیکە سەز، بیکە حەز، بیکە خۆشنوودی و کەیفپەهاتن.

دونیا سپییە، هەنگاوێیە، گۆشە، ئاگر پێتوانییە، دیارە چاوڵلکەت هەشە.

دە بە دەوامی نیعمەت خۆش مەکە، بە هاتنی خۆشییەکان مەدهۆشی مەکە، ئاغری مەوانی خۆشقی فڕامۆش مەکە، کۆتاییەکان ببینە.
تاپۆی هەمیشەیی لە بن سەرینت دامەنە، بە خەونی بەهەشتی سەر

دونیایە هەمەفریوە، ئەو تەپڵی دونیای جوانت، نەک تەنها خەون و خەیاڵی شەوانت، بەقی سەر ئاوە، عومری لە عیلمی دانری کەشراوە، هەژ و کاتی لەیەکەم هەژیدا بە دانراوە.
ئەوەی هات دەڕوا، ئەوەی هەتە، هەتا هەتا هی تە نیە، ئەو هەژە، هەژەک هووی لە تەیە، هەژەکی تر لە یەکەکی نەیار یان نامەیە.
ئای لەو دەڕە تەنگەت! چەند مەحزوونی!
دەمزانی نائومەد دەبی!
لە بیرتە؟
هەر کە ئەستێرە شەوقی بەسەرا هەژاندی، شاگەشکە بووی، لەباتی چاوت هەنگین بە، چاوت کوێر بوو، نەتزانی سەردەمە ئەستێرە خەی دەهەژە، چراکە دەکوژێتەوە.
کە ئاسمان هەزقی بە سەرتا باراند، بە چاوێنی بە، چاوت لە پترە بوو، تەنانەت چاوت لە هەزقی ئەم و ئەویش بوو. دەبا بزانی چوار فەسڵی ساڵە بەهار نییە، هەموو هەژی بەهارە باران نیە. نەک: باران بەا، هیوا بەا، ئاخرەکەشی چەن پێشبینیم کرد هەروا بوو: دوای بەندەفینەک بە دەما کەوتی.

لە نیعمەتان بە گومان بە، تەنە چەند هەژە قاوەتیت دەگەڵ دەکا.
لە هەمەنی دیوەخانی پە لە مەوان، لبادی دەنیایی هامەخە، میوان ماڵی خەی هەیە بەی بگەڕێتەوە.
دونیا مامەڵچییە، دەبەخشە، وەردەگرە، قەرزت وەدەدا، ئەمانەتت لەکن دادەنە، ئەمما بەر دەرگەشت دەگرە بە وەرگرتنەوەی.

بەتەمای هەرچی ویستت یەکسەر وەدەستت کەوە؟ وەها بی، لە نەهاتە، لیکاو بەدەمتا وشک دەبە، دەت شەق دەبە، لەمنت نەکەوە!

خە هەموو شەوان خەومان لەدەکەوە، چ لە کوختە، چ لە کەشکە. چ لەسەر حەسیرە، چ لەسەر تەختە، ئەوەی لە کونجی کەریتە، لەوێە خەوی گەلە شرینتر بە. کە دەڕە!

دەخەشەک دەناسم گوتی: کە بازاڕی گوزەرانم گەرم بوو، درکم کرد بەوەی هەژە بایەک دەت و دەرگەی دوکانەکەم دادخات، کە بە مەحبووبەم گەیشتم، ئەو هەژەم لەپەشخە دانا لەکەدبین. کە نەبەرەکەم لەدایکبوو، زانیم حەتمییە هەژەک دەمرم.
ئەو برادەرە ژیا، جوان ژیا، خەش ژیا.
بە هەبوونە ژیا، بە نەبوونە ژیا.
دەنگی پاساریانی سپەدان، ئەلارمی لەخەو هابوونی بوو، لەگەڵ هەدەستا، بە دەنکی خەش دەکەوتە سەما. ئاواتی خەشیی بە هەموو

مەخلووقات هەندە دا. مزگەنیی ژنێکی شادی بەگوێی کائیناتدا دەدا.
بە سروێی شەماڵ ختووکەی دەهات.
لە بەر ڕەشبایێ، بە عەستەم دەشنایەوە، نەدەهژا، عەرد لەرزیبا،
کەشکی خەیاڵی نائومێدانی دونیا دەووخا، نەدەما، خۆاگر بوو وەک
چیا.
بزە هەر لەسەر لەو. دەگمەن نەبا، نەدەگریا.
ئەستێش حوزنم پێوەی نەدیت!

(ڕزگار شێروانی)